

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

IRITA SAUKĀNE

Skolēnu runas kultūras attīstīšana

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2010 – 2011

I. Teorētiskais materiāls

Runas kultūra: pamatjēdzieni

1. Valoda un runa

Runa ir runāšana, teksta veidošana, domu izteikšana saziņas procesā; vēsturiski izveidojusies saziņas forma, kuras līdzeklis ir valoda [PTSV 150].

Runa plašākā nozīmē ir valodas konkrētā izpausme gan mutvārdos, gan rakstos.

Ar runu saprot gan pašu runāšanu, t.i., runātā teksta radīšanas procesu, gan šī procesa rezultātu [VPSV 329].

Runa ir valodas realizācija, tā ir valodas izmantošana noteiktā brīdī. Valodnieki un komunikācijas pētnieki ir norādījuši vairākas runas pazīmes:

- runa ir valodas praktisks lietojums,
- runa ir darbība,
- tā ir līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru,
- runa ir individuāla, ar tās palīdzību indivīds izmanto valodu saskarsmes nolūkos, un „cik atšķirīgi ir cilvēki, tik atšķirīgi viņi runā”
(L. Dubkēvičs),
- no vienas puses, runa ir nabadzīgāka nekā valoda, bet, no otras – bagātāka, jo runātājs izsaka savu attieksmi gan pret lietu, par ko runā, gan pret cilvēku, ar ko runā,
- runā ir iespējams daudz ko neizteikt līdz galam, jo runājot teikto papildina un nozīmīgu informāciju sniedz mīmika, žesti, balss intonācija,
- runā ir zemteksti, runā cilvēks spēj pateikt vairāk, nekā nozīmē lietotie vārdi,
- runa ir konkrēta, neatkārtojama, aktuāla,

- runa nav tik konservatīva kā valoda, ir dinamiskāka,
- ir cieši saistīta ar kontekstu un situāciju, tāpēc nereti tā ir spontāna, saprotama tikai pašiem komunikantiem (par komunikantiem sauc komunikācijas, t.i., saziņas, saskarsmes procesa dalībniekus, cilvēkus, kas sarunājas).

Runa, no vienas puses, ir ciešā kopsakarā ar valodu, jo runā tiek izmantoti noteikti, visiem zināmi valodas līdzekļi. No otras puses, tādi runas parametri kā temps, tembrs, skaļums, akcents nav tieši saistīti ar valodu [Dubkēvičs 2006:126, Lika 2001:19–20, Ļubļinska 1979 :255, РЯИКР 2007: 16 – 17].

Runu ietekmē tādi faktori kā runātāja vecums, profesija, izglītība, sociālā piederība, pati runas situācija (ģimenes loks, publisks saiets u. tml.) un runas partneri: radi, draugi, oficiālas personas [Nītiņa 2007: 55]. Runa ir cieši saistīta ar saziņas situāciju – oficiālu vai neoficiālu, jo tā ietekmē valodas līdzekļu izvēli. Tā ir svarīga prasme – lietot situācijai atbilstošus izteiksmes līdzekļus.

Runā izpaužas cilvēka pasaules skatījums, dzīves pieredze, individualitāte.

Jāpiebilst, ka latviešu lingvistiskajā literatūrā ilgu laiku ir pastāvējusi tendence terminoloģiski nešķirt valodu un runu. Pēc tradīcijas tiek vispārināts jēdziens *valoda*, ar to vienlaikus saprotot gan valodu, gan runu.

21. gs. sākumā gan valodas mācību metodikas attīstības ietekmē, gan terminoloģiskas precizitātes labad arvien nepārprotamāk arī latviešu valodniecībā un jo īpaši metodiskajā literatūrā iezīmējas tendence šķirt šos jēdzienus.